

**LANGS
OORLOGSERFGOED
OP LANDGOEDEREN,
IN STAD EN DUINEN**

De aanleg van de tankgracht op het Malieveld begin 1943.

De hofstad werd door de Duitsers beschouwd als potentieel doelwit voor een geallieerde invasie. Behalve het bestuurscentrum van Nederland, was er ook een haven en goede infrastructuur richting het achterland. Daarom werden langs de zee- en landzijde talloze bunkercomplexen gebouwd die verbonden waren met versperringen, tankmuren en -grachten.

Een deel van de verdedigingslinie kwam dwars door de stad te liggen waardoor complete woonwijken werden gesloopt en bewoners geëvacueerd. De fietsroute volgt de contouren van de linie en komt op plekken waar nog oorlogssporen zichtbaar zijn of een bijzondere gebeurtenis plaatsvond. Je begint bij het Malieveld en volgt het tracé van de tankgracht via het Haagse Bos richting drie landgoederen.

De oorlogsgeschiedenis is hier veelzijdig; van V2-lanceringen en voedseldroppings tot verbunkerd hoofdkwartier van rijkscommissaris Seyss-Inquart. Via de Waalsdopervlakte,

bekend van de hier gefusilleerde burgers en herdenkingen, gaat de route door duingebied richting zee om vervolgens weer in de stad te komen.

Je passeert de beruchte gevangenis 'Oranjehotel' en verschillende bunkercomplexen. In één ervan is een museum gevestigd. Vanaf de Scheveningse haven tot Kijkduin fiets je langs de kustlijn door een duingebied waar veel bunkers onder het zand liggen. Vanaf voormalig vliegveld Ockenburg, waar tijdens de meidagen hard is gevochten, fiets je terug via het Binnenhof en de destijds Joodse buurt. Hier herinneren monumenten aan een zwarte periode.

De route start bij Den Haag CS op KP 30. Aan je linkerhand zie je het Malieveld. Vanaf KP 30 naar KP 32, je fietst door het Haagse Bos. Vervolgens naar KP 33.

1 MALIEVELD

Het Malieveld is een ruim tien hectaren groot grasveld. Tegenwoordig is dit veld het decor van protestacties, demonstraties, popconcerten en markten. Sinds een aantal jaren vindt hier ook de jaarlijkse manifestatie op Veteranendag plaats (29 juni, verjaardag van Prins Bernhard, 1911-2004). Op deze dag krijgen de Nederlandse veteranen erkenning voor hun verdiensten voor de samenleving. In de oorlogsjaren doorsneed een tankgracht het Malieveld, en bij de Boschlaan bevond zich een belangrijke toegangspoort tot de Stützpunktgruppe Scheveningen.

2 HAAGSE BOS

Het Haagse Bos is een van de oudste bossen in Nederland. Tegenwoordig is het één van de negentien beschermde stadsgezichten van Den Haag. Tijdens de Tweede Wereldoorlog liep het Landfront van de Stützpunktgruppe Scheveningen dwars door het bos. Een aantal heuvels getuigen hiervan, dit zijn in werkelijkheid namelijk ondergewerkte bunkers. Ook werd het bos door de Duitsers gebruikt als opslagterrein en afvuurlocatie voor V2 raketten. Dergelijke opslagplaatsen waren vaak doelwit van geallieerde luchtaanvallen. Op 3 maart 1945 poogden de geallieerden om de V2 opslagplaatsen in het Haagse Bos te bombarderen, maar door een navigatiefout werden de bommen boven de woonwijk Bezuidenhout losgelaten; ruim 550 doden en 250 zwaargewonden waren het gevolg en door de schade raakten duizenden inwoners dakloos.

Een manschappenbunker type 622 in het Haagse Bos (september 1945).

Als je na de fietstunnel KP 33 bereikt sla je in een scherpe bocht LA (een stukje terug) en sla daarna RA richting KP 34. Onderweg zie je aan je rechterhand de draf- en renbaan Duindigt, en aan je linkerhand de landgoederen Oosterbeek en Clingendael.

3 LANDGOED DUINDIGT

Landgoed Duindigt, bekend van de draf- en rensport, kent een lange oorlogsgeschiedenis. In de zomer van 1940 vonden Rotterdammers die door het bombardement op Rotterdam dakloos waren geraakt hier onderdak. Vanaf 1911 was het wedden door de overheid verboden, maar tijdens de oorlog herleefde de paardensport weer, aangezien het wedverbod door de Duitsers werd opgeheven. Aan het intensieve gebruik van de draf- en renbaan kwam al snel weer een einde naarmate de oorlog zwaarder drukte op de bevolking. Tegen het eind lanceerden de Duitsers V2 raketten vanaf Duindigt en een paar dagen na het fatale vergissingsbombardement op het Bezuidenhout bombardeerden de Engelsen ook de hier gelegen opslagplaatsen. Hierdoor werd een groot deel van het landgoed verwoest. Op 28 april 1945 werden er door de geallieerden als onderdeel van Operatie Manna voedselpakketten op Duindigt gedropt. Ter herinnering aan deze vreugdevolle gebeurtenis is op de renbaan een monument geplaatst.

4 LANDGOEDEREN CLINGENDAEL EN OOSTERBEEK

Tijdens de oorlog was landgoed Clingendael het hoofdkwartier van Rijkscommissaris Seyss-Inquart die behalve een aantal bunkers ook bij de hoofdingang een wachthuisje en woning voor het bewakingspersoneel liet bouwen. Ongeveer de helft van het duinbos werd gekapt voor vrij schootsveld. Ten noorden en oosten van het landgoed werd een tankgracht gegraven die heden ten dage nog steeds te zien is en waar je voor een deel langs fietst. Als de bladeren van de bomen zijn zie je ook een van de geschutsbunkers die de tankgracht flankeerden. Voor zichzelf en het op

Clingendael gelegen Polizei-Battalion liet Seyss-Inquart een kazerne en gigantische bunker bouwen. Gecamoufleerd als een boerderij met een echt pannendak werd verwacht dat de bunker vanuit de lucht niet herkenbaar zou zijn. Uiteindelijk werd de bunker toch door de Britse Royal Air Force aangevallen, maar zonder resultaat. Aan het koetshuis op Clingendael hangt een gedenkplaat ter herinnering aan de verzetsstrijders H.J. Jordaan en W.A.H.C. Boellaard, die hier door Heinrich Himmler zijn ondervraagd. Op het naburige landgoed Oosterbeek bevond zich een filmstudio welke de bezetter in beslag nam om er vervolgens propagandafilms op te nemen. Later werden er V2 raketten afgemonteerd.

Aangekomen op KP 34 fiets je verder richting KP 35. Je rijdt langs TNO aan je rechterhand. Bij KP 35 ga je RA naar KP 44. Iets verder ligt de Waalsdorpervlakte aan je linkerhand.

5 WAALSDORPERVLAKTE

Aan de andere kant van het TNO-gebouw gekomen zie je links na een parkeerplaats een stuk van een tankmuur die ver doorloopt in de duinen. Iets verder ligt de Waalsdorpervlakte waar tijdens de oorlog meer dan 250 mensen door de bezetter zijn gefusilleerd. Tegenwoordig is de Waalsdorpervlakte één van de meest belangrijke herdenkingsplaatsen van de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Er bevinden zich enkele bekende monumenten: een betonnen rand met de opdruk '1940-1945', daarachter vier fusilladekruisen en de Bourdonklok; een geschenk van de bevolking van Den Haag.

Bloemenzee bij kruisen.

Bij KP 44 LA naar KP 40. Je fietst nu door het natuur- en recreatiegebied Meijndel. Je kunt bij bezoekerscentrum 'De Tapuit' stoppen om kennis op te doen over de flora en fauna of een versnapering te nemen.

6 MEIJNDEL

Meijndel is een groot natuur- en recreatiegebied. Tijdens de Tweede Wereldoorlog vormde het duingebied de zogenaamde 'Freie Kuste' tussen de twee Stützpunktgruppen Katwijk en Scheveningen. De Duitsers noemden het gebied zo omdat ze het minder zwaar verdedigden. Vanwege de hoge strandwallen en duinen, de uitgestrektheid van het achterliggende duingebied en weinig doorgaande wegen dachten ze namelijk dat grootscheepse vijandelijke acties hier niet snel zouden plaatsvinden. Een eventuele landingsmogelijkheid werd wel meermaals verkend. Zes

Eén van de vier geschutsbunkers type 671.

Franse commando's, afgezet op het strand met kleine scheepjes, verkenden op 27 februari 1944 het terrein. Hun actie liep uit op een drama, allen kwamen om. Aan de Wassenaarseslag staat ter nagedachtenis een monument.

Op de T-splitsing bij KP 40 ga je LA naar KP 39. Na 2 km. is aan je rechterhand een strandovergang met fietsstalling. Na 200 meter lopen bereik je het strand waar bijzondere bunkers zichtbaar zijn. 30 meter na de stalling ligt in de bocht van het fietspad naar links tussen de struiken een lange tankmuur.

7 MARINE SEEZIEL-BATTERIE SCHEVENINGEN NORD

Het meest tot de verbeelding sprekende restant van de Atlantikwall in Den Haag is Marine Seeziel-Batterie Scheveningen Nord. Alleen vanaf het strand zijn de vier geschutsbunkers en de grote, drie etages tellende vuurleidingspost goed zichtbaar. Deze batterij werd in 1942 opgesteld en gedurende de oorlog twee keer gemoderniseerd. De hoofdbewapening bestond uiteindelijk uit vier moderne 15cm kanonnen met een bereik van 23,5 kilometer. Het merendeel van de bunkers in het complex zijn onderling met gangen verbonden en onder het zand verborgen. Het zijn goede overwinteringsplaatsen voor vleermuizen en daarom is het streng verboden het gebied te betreden.

Je slaat bij KP 39 LA en rijdt door naar knooppunt 36. Aangekomen bij KP 36 steek je de weg over richting KP 37 en zie je na een paar honderd meter aan je rechterhand de Scheveningse gevangenis.

De watertoren was tijdens de oorlog van groot belang voor de inwoners van Den Haag en is ook nu nog in gebruik.

8 GEFÄNGNIS SCHEVENINGEN

De Scheveningse gevangenis is tegenwoordig voornamelijk bekend vanwege de oorlogsmisdadigers die voor het Internationale Gerechtshof terecht staan. Gedurende de Tweede Wereldoorlog stond de Scheveningse gevangenis in de volksmond bekend als het Oranjehotel, waarbij 'oranje' verwijst naar de koninklijke familie. Hier werden onder andere Nederlanders die zich tegen de Duitsers verzetten opgesloten voor verhoor en vervolging. De meeste gevangenen verbleven maar kort in het Oranjehotel; zij werden vrijgelaten, overgeplaatst of naar concentratie- of werkkampen gestuurd. Een aantal van hen werd echter zonder proces geëxecuteerd op de nabijgelegen Waalsdorpervlakte. Circa 25.000 mensen, afkomstig uit heel Nederland, hebben gevangen gezeten in het Oranjehotel. Dodencel nummer 601 is in zijn kale oorspronkelijke staat bewaard gebleven. Het is nu een monument en tijdens een rondleiding te bezichtigen. Als blijvende herinnering aan de geschiedenis van de gevangenis vind je op de hoek van de Stevinstraat in de muur een gedenksteen. Langs de Van Alkemadelaan en de Pompstationsweg hangen gedenkplaten.

Na de gevangenis fiets je langs de Nieuwe Scheveningse Bosjes naar het kruispunt bij de Badhuisweg. KP 37 is RD, maar je slaat eerst RA de Badhuisweg in. Na 500 meter vind je aan je rechterhand, tegenover de nummers 119-133 en naast koffiehuis 'De Boshut', de museumbunkers van het Atlantikwall Museum Den Haag. Aan je linkerhand Villa Windekind.

9 NIEUWE SCHEVENINGSE BOSJES

Tijdens de oorlog lagen de Nieuwe Scheveningse Bosjes midden in Stützpunktgruppe Scheveningen, het bos bleef hierdoor grotendeels gespaard. Langs de Badhuisweg bouwde de bezetter een bunkercomplex bestaande uit zestien bunkers, waaronder een Regimentsgefechtsstand type 608. Vanuit deze bunker en de nabijgelegen villa's werd door de bezetter het militaire commando over Stützpunktgruppe Scheveningen gevoerd. Verschillende bunkers zijn door vrijwilligers van Stichting Atlantikwall Museum Den Haag origineel ingericht en geven de bezoeker een unieke belevenis van een tastbaar verleden. Er zijn talloze objecten die betrekking hebben op de Atlantikwall in Den Haag en Scheveningen te zien. Voor meer informatie en openingstijden, zie atlantikwallmuseum.nl.

Keer vervolgens terug naar het kruispunt Pompstationsweg/Badhuisweg en sla RA op de Wagenaarweg naar KP 37. Al snel ligt aan je rechterhand het Westbroekpark en vervolgens fiets je door het Van Stolkpark.

10 WESTBROEKPARK EN VAN STOLKPARK

In het Westbroekpark en het Van Stolkpark was in 1942 het hoofdkwartier van de Führer der Schnellboote aangelegd. Vanuit dit bunkercomplex en enkele villa's in de buurt werd leiding gegeven aan alle in West-Europa opererende Schnellboote. Dit waren ruim 30 meter lange torpedoboten, die vanwege hun snelheid erg geschikt waren voor het aanvallen van geallieerde konvooien en het leggen van mijnen. In het complex werden ruim 30 bunkers gebouwd, waarvan de meeste na de oorlog zijn ondergewerkt. De belangrijkste hiervan was de 'Befehlsstand Für den Führer der Schnellboote'. Van dit bunkertype V149 resteren in Europa nog maar twee exemplaren. In de imposante villa Sandhaghe (Hogeweg 18) bevond zich de 'Lagezimmer', de commandoruimte van waaruit operaties werden gepland en gecoördineerd. In het Westbroekpark ligt langs het kanaal richting Scheveningen nog een zeldzame machinebunker type V192, onderdeel van het zendstation van het hoofdkwartier. Deze wordt tegenwoordig gebruikt als expositieruimte voor kunstenaars.

Aangekomen bij KP 37 sla je RA naar KP 38. Bij KP 38 sla je LA richting KP 24. Onderweg kom je aan je rechterzijde langs de Scheveningse haven. In de omgeving zijn geen bunkers meer te zien, maar de haven speelde destijds een belangrijk rol in de Atlantikwall. Het is leuk hier even rond te lopen of naar de Boulevard te gaan.

11 SCHEVENINGSE HAVEN

Al in 1939 werden in het kader van de Nederlandse kustverdediging mitrailleurkazematten en geschutsbeddingen rond de havenmonding gebouwd. Deze werden direct na de capitulatie door de bezetter in gebruik genomen en vanaf

De commandobunker voor de Führer der Schnellboote ligt nu onder de grond.

Tankversperringen in de voorhaven (augustus 1945).

1942 aangevuld met wapenopstellingen, woonbunkers en tankversperringen. Tussen de havenhoofden werd een kabelversperring aangelegd, die men kon laten zakken zodat vissersschepen en marinevaartuigen konden passeren. De kade van de Tweede Haven was een noodlandingsplaats voor kleine Fieseler Storch vliegtuigen. Dit vliegtuigje had genoeg aan een korte start- en landingstrip en werd vaak gebruikt voor koeriersdiensten of verplaatsing van hoge officieren. Na de bevrijding werden op de kade tussen de Eerste en de Tweede Haven enorme hoeveelheden materiaal voor de bunkerbouw aangetroffen.

Aangekomen bij KP 24 sla je RA richting KP 23. Einde Kranenburgweg LA Zeezwaluwstraat in en daar het fietspad vervolgen naar KP 23. Op een hoog punt voor strandovergang 11 even achterom kijken voor een geschutsbunker van het type 680 van het complex Scheveningen Radio.

12 SCHEVENINGEN RADIO

Ten westen van de Scheveningse haven werd in 1904 het Rijkskuststation Scheveningen Radio opgericht. Direct na de Duitse inval in 1940 namen goed voorbereide Duitse technici de zendinstallaties over voor eigen gebruik. De Nederlandse verdedigingswerken op en rondom het terrein werden door Duitse troepen in gebruik genomen en vanaf 1942 werd het complex uitgebreid tot Stützpunkt. Er werden meer dan 30 bunkers gebouwd, waarvan drie van de zwaarste weerstandsklasse. De infanterie waarnemingsbunker type 666, met een stalen observatiekoepel, is voor Nederlandse begrippen uniek. De aanwezigheid van deze bunker met de kostbare 12 centimeter dikke koepel houdt vermoedelijk verband met de aanwezigheid van de rijkscommissaris binnen de Stützpunktgruppe. Tussen het zendgebouw en de bunkers werd er een uitgebreid netwerk van overdekte loopgraven op het terrein aangelegd. Na de oorlog zijn de meeste bunkers en loopgraven ondergewerkt, verzand of gesloopt.

Geschutsbunker type 680 met op de achtergrond de zee en het inmiddels afgebroken theater.

13 WESTDUINPARK

In het Westduinpark liggen nog veel verdedigingswerken. De meeste zijn kort na de bevrijding ondergewerkt. Eén van de grotere complexen was de SS Flak Batterie Grenadier Regiment 1. 'Flak' is een afkorting voor Flugzeug Abwehr Kanone, de Duitse benaming voor luchtafweergeschut. De hoofdbewapening bestond uit zes luchtafweerkanonnen, die ook doelen op zee konden beschieten. De bezetting van deze batterij bestond mede uit Nederlandse SS-ers. Ten zuiden van de luchtafweerbatterij bevond zich de kustbatterij Marine Seeziel-Batterie Westduin. Het hoofdgeschut stond in enorme geschutsbunkers achter een betonnen tankmuur, die in het talud van het duin was gebouwd. Na de stormvloed van 1953 waren deze bunkers en de tankmuur gevaarlijk ondergespoeld, wat reden vormde om ze te slopen. Het kantinegebouw van de batterij aan de rechterzijde van het fietspad is nu nog zichtbaar. Het is omgebouwd om zeer brandbare nitraatfilms van de overheid veilig in op te slaan.

Bedding met afstandsmeter van de vuurleidingsbunker type FL 311 twee maanden na de bevrijding.

Een van de zes 8.8cm kaliber luchtdoelkanonnen van de batterij.

Stalen koepel van de observatiebunker type 666.

Bij KP 23 aangekomen verder naar KP 3. Na 50 meter zie je links van je een aantal uit het zand gestoven bunkers. Kort voor het eerste flatgebouw (hotel) bij Kijkduin passeer je aan je rechterzijde een hoog duin met uitzichtpunt. Je kunt er naar toe lopen (zie verder).

14 WIDERSTANDSNEST 67 HL

Direct ten noorden van Kijkduin, nabij het Deltaplein, bevindt zich in een hoog duin met een uitzichtpunt het uitgebreide gangenstelsel van Widerstandsnest 67 HL. Vrijwilligers van Stichting Atlantikwall Museum Den Haag hebben deze de afgelopen jaren uitgeruimd en toegankelijk gemaakt. Onder begeleiding van een gids worden rondleidingen gegeven.

Je vervolgt richting KP 3. Links van het fietspad langs de Machiel Vrijenhoeklaan zie je in het talud nog net het dak van een Schaltbunker.

Het uitzichtpunt bij WN 67 HL; hieronder bevindt zich het gangenstelsel.

Een gang van het infanteriesteunpunt verscholen onder het duin.

Uitstapje: Uitzichtpunt boven gangenstelsel

Je kunt het uitzichtpunt bereiken door op het Deltaplein RA te slaan richting de strandovergang. Links van het hotel het duinpad inlopen, na 100 meter ligt aan je linkerhand het uitzichtpunt en ingang van het gangenstelsel.

SCHALTBUNKER

Langs de Machiel Vrijenhoeklaan liggen de heuvels van de zogenaamde Puinduinen. Dit is een recreatiegebied dat is ontstaan uit een letterlijke hoop van puin als gevolg van sloopwerkzaamheden in de jaren 50 en 60. Op deze locatie bevond zich tijdens de oorlog een Duits schijnvliegveld. Met namaak landingsbanen, nepvliegtuigen en lampen probeerden de Duitsers hier geallieerde bombardementen uit te lokken, opdat de echte vliegvelden in de regio gespaard zouden blijven. Vanuit de zogenaamde Schaltbunker werd de verlichting van de namaak landingsbanen bediend en werden zogenaamd vliegtuigen aangestuurd die op het vliegveld taxiën.

Schaltbunker tijdens een open dag.

Vervolg je weg richting KP 3. Daar aangekomen sla je LA richting KP 20, vervolgens bij KP 20 LA richting KP 21. Aan je linkerhand het voormalige vliegveld Ockenburg, aan je rechterhand de begraafplaats Westduin, hier bevindt zich een militair erehof. Nadat je RA bent geslagen ligt na het tankstation de ingang van de begraafplaats aan de Ockenburghstraat.

16

OCKENBURG

Het huidige recreatiegebied Ockenburg was oorspronkelijk een landgoed. In 1939 kregen gevluchte Joodse kinderen uit Duitsland hier tijdelijk onderdak. In datzelfde jaar werd naast het landgoed een hulpvliegveld aangelegd. Om dit veld is tijdens de Meidagen van 1940 hevig gevochten tussen Duitse parachutisten en Nederlandse troepen. In de nacht van 9 op 10 mei veroverden de Duitsers het vliegveld, de dag erna werd het weer heroverd door de Nederlanders. Na de capitulatie werd het vliegveld verboden terrein en raakte het buiten gebruik. De Duitsers legden er mijnen om te voorkomen dat geallieerden er gebruik van konden maken. Tegenwoordig is er een sportcomplex gevestigd. Op de gevel van de toenmalige portierswoning zijn in 2013 door Burgemeester Van Aartsen plaquettes onthuld, ter nagedachtenis aan 83 militairen die tijdens de Slag om Ockenburg zijn gesneuveld. Ook is de portierswoning op de gemeentelijke monumentenlijst gezet. De begraafplaats Westduin was in de oorlog door de bezetter in gebruik als Ehrenfriedhof. Gesneuvelde Duitse soldaten en neergestorte geallieerde piloten werden hier met militaire eer begraven. Nu is er een militair erehof van het Gemeenbest waar 87 gevallen rusten, merendeels vliegeniers.

Vervolg richting KP 21. Je rijdt door het stadsdeel Loosduinen.

Portierswoning Ockenburg.

Militaire erehof Westduin.

Evacuees in Den Haag op drift met hun bezittingen.

17 LOOSDUINEN

De Duitse verdedigingslinie aan de landzijde van Stützpunktgruppe Scheveningen doorkruisde de wijk Loosduinen. Voor de bouw van de bunkers en versperringen werden grote delen van de nabijgelegen buurten gesloopt. Net als bij de aan zee gelegen stadsdelen moesten ook hier veel bewoners op stel en sprong hun huizen verlaten. Ook de bomen werden geroid, de stammen dienden als strandversperring of later als brandstof tijdens de hongerwinter. Begin februari 1945 werd Loosduinen ook nog eens getroffen door vele bommen die bedoeld waren voor het nabijgelegen Ockenburg. Hier hadden de Duitsers namelijk een afvuurlocatie voor V2 raketten opgesteld om Londen te beschieten. Geallieerde jachtbommenwerpers bestookten deze locaties intensief.

Na KP 21 vervolg je de route via KP 22, 25, 26 naar KP 28 op het Spui. Hier ligt schuin rechtsvoor de voormalige Joodse buurt van Den Haag. In het hart hiervan, het Rabbijn Maarsenplein, zijn twee monumenten te vinden. Ga hiervoor op het Spui RD, tweede RA. Achter de kerk ligt het plein.

18 DE VERDWENEN JOODSE BUURT

Het huidige Chinatown, de buurt tussen de Wagenstraat en het Spui, was vóór de oorlog de Joodse buurt van Den Haag. De Joodse gemeenschap in Den Haag telde 17.000 zielen, na de oorlog bestond deze nog maar uit 2.000 mensen. In augustus 1942 begonnen de deportaties waarbij de Scheveningse gevangenis diende als verzamelplaats voor Haagse Joden die op transport werden gesteld. Via het voormalige Station Staatsspoor (het tegenwoordige Den Haag CS) werden de Joden naar het doorgangskamp Westerbork vervoerd. Een aanzienlijk groot aantal van hen pleegde uit wanhoop zelfmoord. Anderen wisten een onderduikadres te vinden. In de voormalige Joodse buurt is na de oorlog veel nieuwbouw gekomen. Verschillende monumenten en gedenkplaten herinneren aan de verschrikkelijke periode. Eén daarvan is het Kindermonument ter nagedachtenis aan de 1.700 kinderen die zijn vermoord. Wat in eerste instantie als een stalen klimtoestel oogt, herbergt echter veel symboliek. Op deze locatie, een voormalig schoolplein van een Joodse school, staat ook het bijzondere Amalek monument.

Terug bij KP 28 is het nog een klein stukje fietsen naar het startpunt, KP 30 bij Den Haag CS.

Startpunt / eindpunt

Den Haag Centraal Station.
Je kunt de Atlantikwall-fietsroute desgewenst bij elk fietsknooppunt beginnen.

Als je even zoekt zijn er langs de route verschillende horecagelegenheden te vinden.

Bezienswaardigheden

1. Malieveld
2. Haagse Bos
3. Landgoed Duindigt
4. Landgoederen Clingendael en Oosterbeek
5. Waalsdorpervlakte
6. Meijndel
7. Marine Seeziel-Batterie Scheveningen Nord
8. Gefängnis Scheveningen
9. Nieuwe Scheveningse Bosjes
10. Westbroekpark en Van Stolkpark
11. Scheveningse haven
12. Scheveningen Radio
13. Westduinpark
14. Widerstandsnest 67 HL
15. Schaltbunker
16. Ockenburg
17. Loosduinen
18. De verdwenen Joodse buurt

Leeswijzer

Je kunt de route desgewenst bij elk knooppunt beginnen en de routebeschrijving vanaf dat punt oppakken. De route kan ingekort worden door andere knooppunten te volgen, zie hiervoor ook de borden die bij veel knooppunten zijn geplaatst.

LA = linksaf

RD = rechtdoor

RA = rechtsaf

KP = knooppunt

Meer informatie

bezoekatlantikwall.nl

Respect

Bunkers zijn vaak de biotoop van zeldzame planten- en diersoorten en staan in beschermd natuurgebied of op particuliere grond. Dit is verboden terrein voor onbevoegden, tenzij je op de openbare fiets- of wandelpaden blijft.

Colofon

De fietsroute is een product van de Erfgoedlijn Atlantikwall van de provincie Zuid-Holland en is uitgegeven door Stichting Forten Nederland. Het betreft een actualisatie van een bestaande route die eerder is uitgegeven door het Erfgoedhuis Zuid-Holland. De route is ook digitaal beschikbaar op de website bezoekatlantikwall.nl.

© Foto's: A. Van Beveren pag. 1, 4r, 7ro, 12, J. Rijpsma pag. 3 ro, 7lb, 9l, B. de Mos 4l, 5, 6l, 7rb, 8, Haags Gemeentearchief dienst stadsontwikkeling pag. 2, 3l (Van Wijk), 6r, 9r (Schimmelpenningh), Collectie Nederlands Instituut Militaire Historie pag. 3rb, Nationaal Archief, Ham, van der, Anefo pag. 7lo Oranjehotel pag. 5 midden